

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

относно дисертационен труд на тема „Използване на дигитални технологии за преподаване на деца със специални образователни потребности в масовата класна стая” за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Докторант: Ахилеас Апостолос Папаконстантину

Научен ръководител: доц. д-р Катя Иванова Дионисиева

Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски” №РД 38-56/31.01.2023 г. съм определена за член на научно жури по процедурата за присъждане на ОНС „доктор” на Ахилеас Апостолос Папаконстантину, редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език. На първото заседание на научното жури, проведено на 13.02.2023 г. съм определена за рецензент.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Специална педагогика” и насочен за откриване на процедура за защита.

Докторант Папаконстантину е представил всички документи на електронен и хартиен носител, необходими за защитата на дисертационния си труд, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за приложението му и според Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийски университет „Св. Климент Охридски”. Приложени са четири публикации.

През 2012 г. Ахилеас Папаконстантину се дипломира в Инженерен факултет на университета на Тесалия, Гърция като компютърен инженер, телекомуникации и мрежи. През 2017 г. завършва магистърска програма по Образователни науки и интеркултурно възпитание (на английски език) във ФНОИ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. От октомври 2016 г. е редовен докторант с обучение на английски език към катедра „Специална педагогика”, ФНОИ. Отчислен е с право на защита.

Притежава висока ИТ компетентност и владее английски език и немски език.

Има професионален опит като компютърен инженер. Отговарял е за техническата поддръжка на бази данни, компютърни мрежи и лаборатории. Към момента работи като ръководител на компютърна лаборатория в Средно училище в гр. Тива, Р. Гърция.

Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на Ахилеас Папаконстантину третира предизвикателна и безспорно актуална тема с директно отношение към педагогическата практика. В разработката се преплитат два базисни въпроса в процеса на обучение – присъствието на деца и ученици със специални образователни потребности в общообразователна среда и използването на информационни и комуникационни технологии в съвременното училище.

Факт е, че през последните години нараства броят на ученици с различни образователни потребности. Факт е също, че технологиите вече са навсякъде в живота ни. Те бързо навлязоха и в образованието и поради безпрецедентната ситуация с ковид пандемията. Това изисква учениците да се научат да използват мобилните и дигиталните си устройства не само за забавление, но и за обогатяване на знанията и компетентностите си в различни области на познанието.

Основният замисъл на дисертационния труд се свежда най-общо до проучване и оценка на връзката на технологиите с образованието. В този контекст, докторантът поставя редица въпроси, на които търси отговори – подготвеността на педагозите за използване на нови технологии и инструменти; интересът на учениците към технологичните постижения; не на последно място – възможността на учебните заведения да осигурят необходимото оборудване. Представената проблематика оценявам като иновативна и дисертабилна, с необходимата практическа насоченост и със заявка за реални приноси в подбора на интригуващи дигитални обучителни стратегии.

Характеристика на дисертационната разработка и оценка на съдържанието

Представеният за рецензиране дисертационен труд във формален план обхваща 184 компютърни страници, от които 171 страници са за основния текст, с включени 4 таблици, 20 диаграми и 20 графики. Приложени са 13 страници библиография с общо 172 източника на латиница, цитирани в текста.

В съдържателно и количествено отношение представеният дисертационен

труд отговаря на изискванията за докторска дисертация.

В структурно отношение разработката се състои от въведение, теоретична част (първа глава), емпирична част (втора глава), анализ на резултатите (трета глава), дискусия, заключение, приноси, списък с публикации и използвана литература.

Във въведението вниманието се насочва към значимостта на темата и мотивите за избор на дисертационния проблем. Още тук е формулирана целта на изследването, а именно – да се мотивират децата да посещават училище и да участват с по-голям интерес в учебната работа чрез по-лесен и приятен начин на учене. Един от пътищата е чрез прилагане на традиционни инструменти и иновативни дигитални образователни технологии.

В първа глава в логична последователност са разгледани двете основни насоки на дисертационната разработка – дигитална класна стая и специални образователни потребности. Структурата и съдържанието на теоретичната част са демонстрация на добра информираност и познаване на актуалната научна проблематика в двете насоки, върху които е структурирана концепцията на изследването.

Осъществен е теоретичен анализ на използването на дигиталните технологии в обучението на учениците. В три подпараграфа се разглеждат дигиталната класна стая, дигиталните технологии и дигиталното обучение на учениците.

Представени са някои от съвременните дигитални технологии в съвременното училище като интерактивните бели дъски, чрез които се оптимизира участието на учениците в усвояването на нови знания и умения, подобряват се и се интегрират учебните дейности и се осигурява възможност за незабавна обратна връзка както на учениците, така и на учителя. Подчертани са най-важните аспекти на дигиталната класна стая със съответните им силни и слаби страни – пространства, тон, обратна връзка, технология, процес, данни, цел и продукти.

Детайлно е описано функционирането на различните видове дигитални технологии. Акцент е поставен върху въпроса как технологиите в съвременното променят образованието, в това число и ролята на учителя в този процес. Обърнато е специално внимание на предимствата на новите обучителни технологии и на връзката на дигиталните процеси с преподаването и ученето.

Във втори и трети параграф се категоризират децата със специални образователни потребности и се описват процесите на тяхната интеграция и приобщаване. Демонстрирано е добро познаване на Европейските нормативни документи – декларацията от Саламанка, декларацията от Малага, Международната

конвенция за правата на хората с нарушения и др.

Много компетентно е представен индивидуалният образователен план за осигуряване на подходящото образование на ученици със специални потребности със съответните етапи и стъпки на планиране.

Особен интерес представлява описанието на стиловете на учене, които са индикатор за това как учениците възприемат и взаимодействат с учебната среда. В заключение е посочена ролята на информационните и комуникационните технологии като средство за подпомагане на преподаването и ученето.

Считам, че представеният анализ на въпроса за използването на дигитални технологии за обучение на деца със специални образователни потребности в обща учебна среда би имал по-голяма научна тежест, ако завършваше с обобщения и изводи, които да обосноват концепцията на изследването и параметрите на изследователската програма.

Изследователската част на дисертационната разработка включва втора и трета глава, в които са представени изследователският дизайн и анализът на резултатите.

Втора глава ориентира към същността на изследването. Целта, към която е насочена изследователската работа е да се подобрят академичните постижения на учениците със специални потребности (с леки интелектуални затруднения) от началното училище след активно използване на дигитални технологии по време на учебния процес в класната стая.

Много конкретно са формулирани задачите на изследването, които отразяват последователността на реализираните дейности, заложи в дисертационния труд. Научните предположения са изведени в една основна хипотеза. Липсва описание на обекта и предмета на изследване.

Изброени са използваните методи на изследване (наблюдение, дискусия, оценка на входно и изходно ниво и педагогически експеримент) и методите за статистическа обработка – най-новата налична версия на SPSS, t-тест, Хи-квадрат, ANOVA и други поддържащи статистически тестове.

Участниците в изследването са коректно селектирани – общо 40 ученици на възраст 8-9 години с лека умствена изостаналост, обучаващи се в масово училище. Диагнозата им е поставена от центрите за диагностика, оценка, консултиране и подкрепа за хора със специални образователни потребности, които са децентрализирани публични услуги на Министерството на образованието на Гърция. Тази диагнозата дава възможност на учениците да се обучават в общообразователно

училище. Разпределени са в 2 групи: експериментална група от 20 ученици и контролна група от 20 ученици. Изследването е реализирано в различни училища в столицата на Гърция – Атина.

Изследователската процедура е разработена прецизно и е осъществена в периода януари 2018 г. – август 2019 г. В табличен вид са представени изследователските фази (подготвителна, фаза на действие, фаза на завършване и следизследователска фаза) и заложените дейности за всяка от тях.

В края на втора глава са представени дигиталните технологии, приложени в образователния експеримент. Представено е описание на използваните четири дигитални образователни игри, които са предназначени конкретно за учениците с лека умствена изостаналост: „Моят дом и училище”, „Кръг със стойност”, „Специално справяне” и „Имам нужда”.

Анализът на получените резултати и последвалите на тази база констатации са направени в *трета глава*. В началото, в табличен вид са определени критериите за количествен и качествен анализ на резултатите от изследването и съответните им индикатори.

Във втори параграф първичните данни са илюстрирани чрез съответните таблици, диаграми и графики по отделните критерии за оценка.

Умело и професионално докторантът представя разликите, включени в експерименталния анализ. Осъществен е сравнителен анализ между двете измервания – преди и след обучителната интервенция. Последователно са представени диаграмите и графиките с разлики между първо и второ измерване по различните критерии: придобиване на нови умения, академични постижения, придобиване на нови знания, краткосрочна памет и др.

Почти при всички формулирани твърдения, резултатите след проведените експериментални интервенции са по-добри в сравнение с измерванията в началото на изследването. Резултатите показват, че използването на дигитални образователни инструменти и технологии се отразяват позитивно на възможността учениците с лека умствена изостаналост да се справят по-добре с различните познавателни задачи и да усвояват нови знания и умения по-лесно.

Като позитивни стъпки в тази част от дисертационната разработка могат да се определят коректността при представянето и интерпретирането на емпиричните данни, както и съотнасянето на получените резултати към базисните търсения в проведеното изследване. Дисертационният труд би спечелил още повече ако наред с представените

резултати присъства и задълбочен анализ на тези резултати.

Ахилеас Папаконстантину обобщава, че учениците с лека умствена изостаналост от началното училище са способни да постигнат задоволително ниво на академични резултати, ако в учебния процес се използват дигитални технологии.

Заключението е смислово обобщение на представените от докторанта констатации и изводи. Липсват обаче ясно формулирани препоръки към практиката.

Разработки по конкретната тематика имат място в научната литература, за да могат, както педагози, родители, заинтересовани по проблема за работа с ученици със специални образователни потребности, така и специални педагози, професионалисти и експерти да открият своите отговори.

Приноси на дисертационния труд

Получените резултати от изследването обективизират изведените приноси на автора, някои от които са полезни както за педагогическата практика, така и за нови научни изследвания в тази област. Докторант Папаконстантину представя приноси с теоретичен и с практически характер.

Формулирани са три *теоретически приноса*:

✓ Разработена е система от критерии за оценка на академичните постижения на учениците с лека умствена изостаналост от основното училище с помощта на дигитални средства.

✓ Постигната е надеждност и валидност на резултатите от проведеното изследване.

✓ Представена е лична гледна точка на автора за използването и редовното прилагане на дигиталните технологии за всички ученици в приобщаваща учебна среда, включително за учениците с лека умствена изостаналост.

Практическите приноси са:

✓ Комбинирани са четири обучителни образователни игри, които се изпълняват с помощта на таблет за постигане на по-добри академични постижения на учениците със специални потребности.

✓ Резултатите в академичните постижения на учениците с лека умствена изостаналост, посещаващи масови училища са повишени след прилагането на обучителните образователни игри, изпълнявани с помощта на таблет.

✓ Подчертан е напредъкът на учениците с лека умствена изостаналост в образованието и в живота.

Приемам формулираните от докторанта приноси, но по мое мнение те се

нуждаят от по-прецизна формулировка.

Критични бележки и препоръки:

✓ От 10 до 30 страница на разработката присъства излишна информация, нямаща, според мен, пряко отношение към темата на дисертацията. Представени са проучвания по различни проекти в държави като Чили, Бразилия, Ливан, Австралия, развиващите се страни (Бангладеш, Замбия, Парагвай) без да е осъществен контент-анализ относно обучението на ученици със специални образователни потребности и включването на дигитални технологии в този процес.

✓ Респонедните, включени в изследването са ученици с лека умствена изостаналост. Добре би било в теоретичната глава на дисертацията да се представят по-задълбочено спецификите в развитието и обучението на тази категория деца със специални образователни потребности.

✓ В представения за рецензиране дисертационен труд е заложена интересна идея, която може да се използва в педагогическата практика. *Препоръчвам* на докторант Папаконстантину да популяризира авторските резултати от изследването, както в научни списания в Гърция, така и в рамките на международни научни форуми.

Въпросите ми са:

✓ Кой са обектът и предметът на изследване?

✓ Каква е технологията на проведения експеримент – колко често, кога, къде и от кого са прилагани дигиталните обучителни инструменти и защо точно те са подбрани?

✓ Как бихте анализирали резултатите получени по четвърти критерий, отнасящ се до краткосрочната памет – учениците от експерименталната група при входящо оценяване видимо се справят по-добре отколкото при изходящо?

✓ Защо, според Вас, резултатите на експерименталната група по пети критерий („Учениците могат да четат“) при изходящото оценяване са много по-високи от тези на контролната група?

✓ Моля да обясните на какво се базира твърдението Ви, че работата на таблет и използването на образователни игри на него доказват, че учениците с лека умствена изостаналост не се нуждаят от различен начин на обучение в сравнение с учениците с типично развитие.

✓ Показвайки ефекта от включването на дигитални инструменти в учебния процес на ученици с лека умствена изостаналост правите предположението, че те могат да бъдат насърчени да продължат образованието си в колеж. Съществува ли такава

възможност в Гърция?

✓ Смятате ли, че учителите в масовите училища в Гърция са готови да използват дигитални обучителни технологии в работата си, не само с ученици с типично развитие, но и със специални образователни потребности?

Автореферат и публикации

Авторефератът, с общ обем от 46 страници, отговаря на стандартните изисквания. Обективно отразява съдържанието на дисертационното изследване. Логически добре е структуриран и отразява значимите моменти, основните резултати и приносите от проведеното изследване.

Публикациите, съпровождащи дисертационната разработка са 4 – две са под печат, включени в бр. 4 на списание „Докторантска Академия” за 2023 г. Останалите са публикувани в сборници с доклади от конференции за млади изследователи на Софийски университет „Св. Климент Охридски” в периода 2018 – 2019 г. Всички са по темата на дисертационния труд, посветени на дигиталните инструменти в обучението на децата със специални образователни потребности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Докторант Ахилеас Апостолос Папаконстантину е изпълнил задълженията си произтичащи от изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“, както и задълженията по съответния индивидуален учебен план на докторанта. Всички административни процедури са спазени.

Представеният за рецензиране дисертационен труд, разработен от докторант Папаконстантину, отговаря на изискванията за написване на подобен род научни трудове. На основата на проведеното изследване, представено в предложения дисертационен труд, на коректно направения анализ и изводи, на констатираните приноси, давам своята положителна оценка. Предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Софийски университет „Св. Климент Охридски” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на **Ахилеас Апостолос Папаконстантину**.

27.04.2023 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова